

Dansk historisk Fællesforenings grundlæggelse

Nogle erindringer af Fællesforeningens første sekretær

Af *Knud Fabricius*

En dag i vinteren 1908–09 kom professor Camillus Nyrop op til mig i det gamle Rigsarkiv, hvor jeg den gang gjorde tjeneste som volontør. Han fortalte mig, at der i november havde været et møde i »Østifternes historisk-topografiske Selskab«, hvor rigsarkivar V. A. Secher havde foreslået, at man i Danmark skulle søge oprettet en lignende fællesorganisation for al historisk forskning, både den officielle og den private, som man i Tyskland længe havde haft det i den bekendte »Gesamttverein der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine«. Nu var man i »Østifternes«, hvis formand Nyrop selv var, ifærd med det fornødne forarbejde og en undersøgelse af, hvor udbredt ønsket om en dansk »Fællesforening« måtte være; han opfordrede mig til at deltage i dette arbejde under den forudsætning, at jeg – hvis planerne virkelig gjordes – skulle indtræde i en kommende bestyrelse som sekretær.

Jeg stod i første øjeblik noget usikker over for denne henvendelse fra prof. Nyrops side. Jeg var to år tidligere blevet dr. phil. og var året i forvejen vendt tilbage fra en flerårig udenlandsrejse med min hustru; jeg havde stiftet familie og var derfor fuldt optaget af at sikre mig eksistensen for nu- og fremtid. Arbejdet i Rigsarkivet frembød visse fremtidsudsigter, men var ulønnet. De øjeblikkelige behov måtte derfor dækkes ved undervisning, foredragsvirksomhed og literært forfatter-skab. Det sidste skulle helst være af en sådan karakter, at det var kvalificerende for fremtiden, være sig inden eller uden for Rigsarkivet. En virksomhed som den, der bødes mig inden for en kommende »Dansk historisk Fællesforening«, var ikke alene ulønnet, men ville næppe heller blive regnet for nogen speciel kvalifikation ved en embedsansættelse.

På den anden side var der noget, der lokkede mig ved prof. Nyrops tilbud. Jeg havde fra

barnsben gennem min afstamning sans for folkelig historie, og jeg var – som allerede min deltagelse i Folkeuniversitetsvirksomheden viste – klar over betydningen af at bygge broer mellem hovedstaden og landet, samt mellem videnskaben og den folkelige forskning. Og siger en ung mand ikke nødigt nej, når en opgave tilbyder sig, som ligger inden for hans vingefang? Her tilbød sig desuden en mulighed for at komme i forbindelse med en stor skare interesserede mennesker over hele landet, til at indhøste megen erfaring og måske til gengæld plante en lille blomst her og der. Men det, som gjorde udslaget i mine overvejelser, tror jeg nok, var den mand, som stillede opfordringen til mig.

Camillus Nyrop, der var blevet titulær professor for sin omfangsrige og fortjenstfulde forskning i vore købstæders, særlig håndværkets og lavenes historie, var økonomisk uafhængig og stod derfor uden for embedsmandsklassen. Han levede i et lykkeligt, men barnløst ægteskab og ofrede sig helt for ideelle interesser, f.eks. den sønderjyske sag. Den lille, grå mand – han nærmede sig alderdommen – var ikke nogen spirituel forsker og fremkastede ikke nye originale vuer over sin videnskab. Men han var en sejt og grundig arbejder, og han var et fint, redeligt og uegenlyttigt menneske. Der udstrålede af hans skikkelse noget tillidvækkende; der var høj luft om ham. Jeg slog til og sagde ja til at være med til at arbejde på DHF's oprettelse.

Man taler ofte om et »længe« eller »dybt følt savn«. Man skulle næsten tro, der var tale om et sådant, når man ser, hvor godt Sechers tanke slog an, og hvor let det gik med at få foreningen grundlagt. Navnlig da den blev bakket op af hovedstadens faglige historiske foreninger og institutioner, der med een undtagelse – Nationalmuseets første afdeling under Sophus Müller – alle stillede sig bag den.

Dette måtte vække tillid hos provinsens organisationer, hvad der var vigtigt, da det først og fremmest var af hensyn til dem, Secher havde fremsat sin plan. De historiske amtsfund var 1908 endnu i deres begyndelse; der fandtes kun 12 af dem, de fleste i Jylland. Højskolen, navnlig Askov under Ludv. Schrøder, havde givet stødet til den førstes opståen, Historisk Samfund for Ribe Amt, og fra Ribebogen stammer den del af Fællesforeningens formålsartikel, der siger, at den skal tjene »til Oplivelse af den historiske Sans«, mens den anden del – »til Fremme af dansk historisk Forskning« – er af københavnsk oprindelse. By og land, faglige og ikke-faglige kræfter har således rakt hinanden hånden for at bestemme, hvad der skulle være den nye forenings formål.

I foråret 1909 udarbejdede så et syvmandsudvalg, der var nedsat af en halv snes historiske foreninger og institutioner, et udkast til foreløbige love for en »Fællesforening«, og dette udkast udsendtes til ialt 12 foreninger og 19 institutioner med anmodning om at slutte sig til den nye forening, eventuelt på betingelse af ændringer i disse love. 19. oktober 1909 blev Fællesforeningens stiftelsesdag. Der mødte da i Kunstindustrimuseet repræsentanter for 13 foreninger, 11 museer, 7 arkiver samt Generalstaben, der alle var gået ind på planen om den nye organisation og med få ændringer sluttede sig til det omsendte lovudkast. Ifølge dette ville man »paa dansk eller tidligere dansk Omraade« samvirke »i historisk, topografisk, arkæologisk og folkløristisk Retning«. Dette skulle ske, dels ved at fremme fællesforetagender, der oversteg de enkelte foreningers kræfter, og med råd og dåd støtte de enkelte foreninger i at løse deres opgaver, dels ved at afholde foredrags- og diskussionsmøder. Alle emner skulle drøftes på offentlige møder, der afholdtes mindst en gang hvert andet år; på disse møder skulle der også holdes oplysende foredrag med påfølgende diskussioner og foretages fællesudflugter til historisk-interessante steder i omegnen. Til disse møder havde en repræsentant fra hver af de foreninger eller institutioner, der var medlemmer af Fællesforeningen, adgang og stemmeret, men desuden kunne »enhver In-

teresseret« (mand eller kvinde) tage del deri. Repræsentanterne valgte et forretningsudvalg, bestående af en formand og fire medlemmer, der selv fordelte stillingerne som næstformand, kasserer og sekretær mellem sig. Som medlemskontingent fastsattes for foreninger 2½% af deres årlige medlemsbidrag, dog ikke over 30 kr., medens institutioner (arkiver, biblioteker og museer) betalte 10 kr. i årligt kontingent.

Da Dansk historisk Fællesforenings grundlov var vedtaget, skred man til valg af dens første forretningsudvalg. Det kunne have ligget nær at vælge den mand til formand, der havde givet stødet til Fællesforeningens oprettelse, og som også i den følgende tid viste sin interesse for den ved at fremkomme med forslag om dens virksomhed, altså rigsarkivar V. A. Secher. Når dette ikke skete, var grunden først og fremmest den selverkendelse, der fik ham til at afslå opfordringen. Secher var en højtbegavet videnskabsmand og fremragende administrator, men tillige en vanskelig omgængelig mand. Man vidste om hans virksomhed i Rigsarkivet, at han bedre forstod at revse, end at rose, og at hans tilhængere derinde var færre end de fem retfærdige i Sodom og Gomorra. Det almindelige ønske i forsamlingen var, at professor Nyrop, der havde båret så meget af byrden ved fællesforeningens fødsel og var almindelig agtet og vellidt, skulle påtage sig også denne byrde. Nyrop vægrede sig længe, dels med henvisning til sin alder, dels til, at han som privatier skulle have mindre autoritet over for myndighederne. Endelig lod han sig overtale, på betingelse af, at valget kun skulle gælde for et år (det blev i virkeligheden til to). Til de øvrige stillinger i forretningsudvalget valgtes højskoleforstander Dissing, doktorerne Fabricius og Mackeprang samt stiftamtmand Stemann, af hvilke den første og den sidste siden blev næstformænd, Fabricius sekretær og Mackeprang kasserer. Man bestemte endelig, at det første offentlige møde skulle finde sted på jysk grund, om muligt i 1910. Det skulle imidlertid vise sig umuligt at realisere det før i 1911.

Rytteren var nu sat i sadlen; det skulle vise sig, om han kunne ride. Prof. Nyrop udviklede i den korte tid, han var formand, et stærkt

initiativ. Han grundlagde de små hefter »Meddeleser fra Dansk Historisk Fællesforening«, der i stort tal sendtes ud til medlemmerne, og som navnlig sigtede på hjælp for lokalforskerne. Heri skrev Secher om, hvorledes man skulle fortegne herregårdsarkiver, Axel Olrik om undersøgelser af stednavne og dialekter, Chr. Axel Jensen og Jørgen Olrik om beskrivelser af bøndergårde og folkedrager og Mackeprang om døbefonte. Til artiklerne knyttede sig spørgeskemaer og mønsterkort for at gøre anvisningerne samtidigt populære og eksakte. En anden opgave, som Camillus Nyrop fik løst, var (gennem sekretæren) at lade udarbejde en systematisk ordnet indholdsfortegnelse over amtsårbøgernes hidtil udkomne indhold. Endelig har Nyrop fortjenesten af at have fremkaldt den »Anvisning til at drive historisk-topografiske Studier« af arkivar S. Nygård, der er blevet forbillig og den dag i dag er stærkt efterspurgt.

Den nye forenings medlemmer fik herved et stærkt indtryk af, at de ikke var glemte. Men at der også blandt de unge forskere i hovedstaden var en betydelig interesse for den nye skabning, viser de ovenfor nævnte museumsmænds navne. Dette er ikke vanskeligt at forstå. Det er allerede nævnet, at Nationalmuseets Iste Afdeling savnedes blandt Fællesforeningens medlemmer, og det samme gælder om »Oldskriftselskabet«, hvis »Aarbøger«, der redigeredes af Soph. Müller, i overvejende grad beskæftigede sig med forhistorisk arkæologi. Soph. Müller besvarede en noget senere henvendelse fra Fællesforeningen om at indtræde med et rent afslag. Oldskriftselskabet var i sin organisation helt forskellig fra den nye Fællesforening; det havde således ikke lokalforeninger, men enkeltpersoner til medlemmer; men fælles for de to var et folkeligt præg (Oldskriftselskabet bestod således til dels af ikke-fagmænd), og de historiske udflugter, som Fællesforeningen havde sat på sit program, mindede om Oldskriftselskabets arkæologiske ekskursioner. Selv om Fællesforeningen aldrig blev opfattet som noget nyt oldskriftselskab for museets anden af-

deling, gav den medarbejderne ved denne afdeling lejlighed til en beslægtet virksomhed med den, første afdelings personale allerede udøvede.

Hvorom alting er, kunne Fællesforeningen glæde sig ved en særlig sympati fra direktør Mackeprangs og hans medarbejders (thi her var ikke tale om undergivnes) side. Mens Mackeprang, som den skeptiker han var, advarede mod at vente sig altfor store resultater af den nye organisation,¹ var hans unge inspektører mere optimistiske. Blandt dem træder navnlig Chr. Axel Jensen og Jørgen Olrik i forgrunden. Den første af disse blev hele livet igennem en af Fællesforeningens bedste støtter. Men også uden for arkæologernes kreds viste der sig tilslutning. Fra sprogmændene kom den unge Brøndum-Nielsen og højskolens største videnskabsmand, dr. Marius Kristensen (i Askov), landsarkivarerne Hornemann og Saxild repræsenterede de literære kilder for historien. Men navnlig lod nu amtsforeningerne, der var Fællesforeningens kælebørn, høre fra sig. Pastor Severinsen (Tim), filialbestyrer P. Eliassen (Kolding), pastor J. Richter (Vejen), kæmner Brandorff (Kolding) og højskoleforstander Johs. Fog-Petersen (Hørsholm) var nogle af de første repræsentanter for dem, der gav sagen kraftig støtte.

Fællesforeningen trådte første gang frem for offentligheden ved sit møde i Kolding i juni 1911. Jeg er en af de få overlevende af deltagerne i dette møde, så man må tro mig på mit ord, at mindet om dette møde senere altid stod i et forklaret lys for os. Dette skyldtes den overordentlig varme, hvormed deltagerne blev modtaget fra byens og dens borgers side. Repræsentanterne blev indkvarteret i privathjem, hvad der skabte mange varige kontakter mellem gæster og værter, og byens øvrighed udfoldede desuden en smuk gæstfrihed. Til stede var en snes repræsentanter for Fællesforeningens medlemmer, hvis antal forøvrigt var stadig stigende, og adskillige af byens borgere tog del i det offentlige møde. Mødet varede i halvtredje dag og afsluttedes

1. I et brev fra ham hedder det: »Foredragene, som jeg absolut mener, bliver det centrale, ikke Forhandlingerne, til hvilke jeg har grumme liden Tro«.

med en udflugt til borgpladserne ved Lillebælt og et møde på Skamlingsbanken, hvor vore mest populære videnskabsmænd Vilh. Andersen og Marius Kristensen talte.

Men hvad var Koldingmødets indhold, og hvilket udbytte kunne det forventes at give? Som første punkt i Fællesforeningens love stod jo, at den skulle »fremme Fællesforetænder«. Mødeprogrammet søgte at realisere dette ved at behandle spørgsmål som opbevaringen af aviser, af kommunale og af handelsarkiver og give råd for beskrivelsen af bøndergårde og stednavne, altsammen vejledninger, udstrakte hænder til lokalforskningen fra de faglige institutioners side. Først i anden række stod egentlige foredrag, som Francis Becketts om »Renaissancens Kunst i Danmark«. Spørgsmålet om, at Fællesforeningen skulle lægge sig i selen for ved henvendelse til Rigsdagen at søge statstilskuddene til lokalforeningerne, der var i farezonen under sparebestræbelserne, bevarede, måtte også vise disse, at de ikke var glemte, og at det lykkedes at sikre disse tilskud har vel heller ikke skadet den tillid, som den nye forening måtte bygge på.

På Koldingmødet fastholdt prof. Nyrop sin beslutning om at træde tilbage, og han afløstes af forstanderen for Statens Lærerhøjskole, prof. Hans Olrik, der beklædte formandsstillingen i en halv snes år (til 1920). Det var med sorg, Fællesforeningen skiltes fra prof. Nyrop. Han havde lagt det spor, hvori man længe arbejdede, og med uopslidelig venlighed, roligt men fast, havde han ledet de grundlæggende møder. Også Dissing, Mackeprang og Stemann frabad sig nu genvalg, således at sekretæren blev det eneste forbindelsesled mellem det gamle og det nye forretningsudvalg. Kasserer blev nu landsarkivar Hornemann og næstformænd pastor Severinsen og forstander Johs. Fog-Petersen.

Det er ikke meningen i denne skitse at gennemgå Fællesforeningens 50 årige historie, ikke engang i det knappest omfang. For mindet melder sig først og fremmest en lang række årsmøder afholdte i alle egne af Danmark, altid under stærk interesse fra beboernes side. Styrelsen søgte så vidt muligt at skifte mødestedet mellem Jylland og Øerne, således at

det hveranden gang blev det første, og hveranden sidste sted, når man da ikke af praktiske grunde henlagde det til København.

Foreningens nye formand, professor Hans Olrik, der da han opfordredes til at overtage stillingen, havde betinget sig, at det daglige arbejde skulle hvile på sekretæren, og han selv – p.g.a. sit store arbejde ved Lærerhøjskolen – kun være forpligtet til at lede repræsentant- og årsmøderne, viste sig hurtigt at holde langt mere, end han havde lovet. Han var ikke alene en praktisk og fast leder af forhandlingerne med repræsentanterne og en god populær foredragsholder på årsmøderne, men gav også værdifulde bidrag til styrelsens drøftelser og kunne ved sine forbindelser med rigsdagsmænd skaffe Fællesforeningens og dens medlemmers ønsker fremmet. Værdigt og formfuldendt – måske lidt for formfuldendt – ledede han Fællesforeningen, hans smukke og mandige skikkelse ragede op »over alt folket«, og de, der kendte hans karakter, vidste, at han var en brav mand med et varmt hjerte.

Forretningsudvalgets medlemmer arbejdede godt sammen. Blandt disse er der navnlig grund til at minde pastor P. Severinsen, der med jysk sindighed og lune ivrigt deltog i diskussionerne, både i udvalget og på repræsentantskabsmøderne. Man hørte ham altid gerne, da hans udtalelser var kundskabsmættede og prægede af common sense, og hans standpunkter var oftest formidlende. Han forenede på en lykkelig måde folkelig og akademisk kultur og var derved et ypperligt bindeled mellem land og by. En anden mand, hvem Fællesforeningen i disse år kom i stor gæld til, var filialbestyrer P. Eliassen i Kolding, der dog ikke var medlem af forretningsudvalget. Eliassen var sin bys anerkendte historieskriver, og han viede fra første færd vor forening en betydelig interesse. Denne interesse var særlig værdifuld, fordi den ikke var kritisk. Han mente således, at man på Koldingmødet havde beskæftiget sig med »altfor meget teknisk Pindehuggeri«, hvormed han sigtede til det her fremsatte forslag om, at man skulle søge at få udnævnelser og ansættelser genoptaget i »Ministerialtidende«, og han erklærede, at der på Aalborgmødet 1914 var »næsten lidt for mange lokale Foredrag,

så at de næsten aflivede al Diskussion«, hvilket var en velbegrundet anke, da foredragernes antal var ikke mindre end ti. Men Eliassen indskrænkede sig ikke til at være negativ. Han fremkom i Nyborg 1916 med et dybt hjertesuk over, hvor vanskelig en årbogsredaktørs stilling var over for de mænd, der ydede literære bidrag til hans årbog. »Det er kun et saare forsvindende Faatal, der forstaar at opbygge passende Afhandlinger og støtte sig til Kilder; og bruger de boglig Hjælp, er de omtrent ligegyldige med Kvaliteten«. Som et middel til at råde bod herpå foreslog Eliassen, at årsmøderne skulle »suppleres med Instruktionskursus for Redaktions- og Museumsfolk, jeg mener formelig Laboratorieøvelser, der skulde foregaa i Biblioteker, Arkiver, Museer og Samlinger«. Den første verdenskrig medførte, at Fællesforeningen først kunne realisere denne tanke efter tre års forløb, i 1919 i København.

Den kritik, som Fællesforeningen blev udsat for, kom ellers som regel fra folkedybet. Efter Aalborgmødet 1914, der vel i det hele var det, som »klappede dårligst«, protesterede en indsender i flere blade over den »Utilbørlighed«, at man ikke havde overholdt de i forvejen opgivne tidspunkter for foredragene, så at egnens beboere havde måttet vente længe, før de blev holdte. Det var åbenbart det altfor righoldige program for mødet, de ti foredrag, som sprængte programmet. Heller ikke foredragernes indhold tilfredsstillede altid de lokale tilhørere. Om kapt. Rockstrohs foredrag om Lundbyaffæren 3. juli 1864, hvorom foredragsholderen mente, at den var militært forsvarlig fra dansk side, skrev en avis: »Der er Grænser for, hvad man kan bilde Bønder ind«.

Det var ikke helt lidt, hvad Fællesforeningen opnåede i de år, da Hans Olrik stod som dens formand. Ved sin personlige indgriben fik han skaffet Fællesforeningen det statstilskud på 600 kr. om året, som den nød indtil den første verdenskrigs afslutning, da sparekassen kom i virksomhed på dette som på andre områder. Fællesforeningen anbefalede også en række ansøgninger om statsstøtte til kulturelle formål, som til navnesagens fremme, til optagelse af films af landbosysler, ind-

retning af et register til Statstidende o.s.v. Dette sidste kunne naturligvis – ligesom den genoptagelse af udnævnelser og ansættelser i Ministerialtidende, der tidligere er omtalt – af lokalforskere opfattes som »teknisk Pindehuggeri«, men det måtte huskes, at Fællesforeningen også havde personalhistoriske medlemmer i hovedstaden, der kunne gøre krav på at få deres særlige interesser plejede.

De to hovedspørgsmål, som forretningsudvalget løste i Hans Olriks tiårige formandstid, var dog tidsskriftets og studiekurs' indførelse.

Allerede på et tidligt tidspunkt var det blevet sekretæren klart, at selv om årsmøderne åbenbart slog godt an, var Fællesforeningens forbindelse med sine medlemmer mellem møderne kun ringe. Et talende træk var det, at de udsendte spørgeskemaer ikke havde båret synderlig frugt. På denne mangel kunne der rådes bod ved at skabe et særligt tidsskrift, og de lokale foreninger savnede desuden et fælles bindeled, som herved tilvejebragtes. Sekretæren fremsatte sin plan for forretningsudvalget i februar 1913, og da den fandt bifald her, forelagde han den for repræsentanterne på Sorømødet i juni samme år. Meningerne var her meget delte, og udfaldet var usikkert, da rigsarkivar Secher rettede et skarpt og personligt angreb på forslaget. Han foreslog i stedet, at Fællesforeningens »Meddelelser« skulle indheftes bag i de enkelte amtsårbøger, som i den anledning skulle indføre samme format. Virkningen deraf blev den modsatte af tilsigtet, og repræsentantmødet vedtog med stor majoritet oberst H. W. Harbous forslag, at henvise tidsskriftsagen til forretningsudvalgets overvejelse, »under Hensyn til de ved Mødet i Dag faldne Udtalelser«. Hermed var sagen reddet, og forsamlingens stemning over for Secher for hans optræden gav sig under det fortsatte møde flere drastiske udslag.

På et nyt forretningsudvalgsmøde i marts 1914 hævdede sekretæren, at tidsskriftet nu var delvis økonomisk sikret ved det opnåede statstilskud, der var motiveret med denne sag, og at der var lovet bistand fra Nationalmuseets 2den afdeling til tidsskriftets indhold. Et hæfte på to ark ville, inklusive honorarer, kunne stilles på benene for 300 kr. Tidsskriftet skulle indeholde: 1. kortfattede

metodiske og vejledende artikler af kultur- og lokalhistorisk indhold; 2. meddelelser fra museer, biblioteker og arkiver i København og provinsen om nye fund og nyordninger; 3. anmeldelser af værker og artikler i de lokale tidsskrifter, der kunne virke som forbilleder; 4. indbyrdes drøftelser mellem amtsamfundene om fællesforetagender; endelig 5. meddelelser fra udlandet om kultur- og lokalhistoriens virksomhed i de pågældende lande. Derimod var det ikke tanken at optage specialafhandlinger af udtømmende karakter, som allerede havde deres rette plads andetsteds, ejheller artikler om statslig eller politisk historie. Det stod frit for at genoptrykke alle bidragene i de amtsårboøger, som måtte ønske det. – Forretningsudvalget vedtog at overdrage sekretæren i forbindelse med Chr. Axel Jensen qua arkæolog og Johs. Brøndum-Nielsen qua sprogmand at udarbejde et prøvehefte, som skulle forelægges for repræsentanterne på Aalborgmødet 1914. Kun om navnet på det nye tidsskrift var man ikke enig, men senere samledes man om Hans Olriks forslag: »Fortid og Nutid«. Også prisen på den nye »bulletin« blev senere fastsat. Det blev den for nutiden så utroligt beskedne: 2 kr. for 4 hefter à 2 ark årligt, for medlemmer af Fællesforeningen endda kun det halve.

Da sagen om tidsskriftet kom til endelig vedtagelse på Aalborgmødet 1914, fik den en meget venlig modtagelse. Ganske vist var der endnu økonomiske betænkeligheder, men da kasseren (Hornemann) oplyste, at der i kassen var ca. 1400 kr., og at årsindtægten + statstilskuddet var omtrent det samme beløb, forstummede kritikeren. Alligevel var Fællesforeningens budget nu så hårdt spændt, at der også heri lå en spore til at søge medlemmernes antal forøget. Dette skete navnlig, da man 1920 rettede en henvendelse til borgmestre og byråd om at lade de kommunale arkiver indtræde i Fællesforeningen. Det var også her Eliassen, der med støtte af Hornemann og Gunnar Knudsen fik sagen i gang.

»Fortid og Nutid« var nu en realitet, og for dets fortsatte udvikling kom to mænd til at spille hovedrollen: Chr. Axel Jensen og Stednavneudvalgets chef Gunnar Knudsen, der fra 1921 afløste Fabricius som sekretær. Uden

disse mænds virksomhed ville resultatet være blevet langt ringere. Navnlig Chr. Axel Jensen var »en hovedhjørneste« for tidsskriftet, og han fik bl.a. årsberetningen for Nationalmuseets 2den Afdeling indført deri. Men begge disse to højtfortjente mænd vil endnu være i så frisk erindring hos læserne, at en nærmere karakteristik af dem er overflødig her.

»Fortid og Nutid« fik efterhånden en fast position i Fællesforeningen. Ganske vist blev abonnenttallet ikke stort, men dette skyldtes til dels, at amtsamfundene og lokalmuseerne modtog lige så mange gratis eksemplarer, som der var medlemmer i deres bestyrelser. Til gengæld kunne man trøste sig med, at det først og fremmest var for disse modtagere, artiklerne var skrevne. Men om den almindelige stemning herskede der ingen tvivl, og det kunne kun glæde redaktionen, når den modtog udtryk herfor, som da Poul Bjerger i Askov (28. aug. 1918) skrev: »Mange Tak for »Fortid og Nutid«. Det er saadan et morsom(t) Tidsskrift. Jeg glæder mig ved hvert Hæfte, der kommer, og læser alt med Interesse«.

Det andet vigtige spørgsmål, som blev løst i Hans Olriks formandstid, var studiekursus. Det var, som nævnt, blevet rejst af P. Eliassen i 1916 (Nyborg). Forretningsudvalget var ikke sen til at gribe tanken og nedsatte et udvalg, bestående af den nye rigsarkivar Kr. Erslev, Chr. Axel Jensen, Gunnar Knudsen samt Olrik, Fabricius og Hornemann. Man gik her ud fra, at kursuset måtte holdes i København og indskrænkes til en uge; Hornemann, der var en grundig mand, ville ganske vist have det til tre måneder, men dette forbød sig selv af økonomiske grunde. Som underafdelinger satte man 1. et kursus i kildekritik, ledet af en universitetslærer; 2. en kortfattet øvelse i læsning af de faste forkortelser i middelalderlig skrift; 3. et kursus i behandling af brøstfældige aktstykker og breve; samt 4. en påvisning af, hvorledes registrering af aktstykker burde foregå. Medens disse kurser navnlig var beregnede på lokalhistorikere, var nr. 5, et kursus i bytopografi ved jordbundsundersøgelser, navnlig beregnet på provinsmuseernes folk. På kulturhistorikerne sigtede 6 og 7, øvelser i Stednavneudvalgets samling og i Folkemindesamlingen, og ende-

lig stod som 8de afdeling et sogns monumentale udviklingshistorie ved en bygningshistoriker. Ialt skulle det samlede kursus omfatte ca. 30 timer, og der skulle i forvejen udarbejdes trykte vejledninger. Deltagelse i kursus skulle være gratis og stå åben for alle medlemmer.

Dette forslag udgik til Fællesforeningens medlemmer i vinteren 1917–18, og Forretningsudvalget var klar over, at den løbende krig med dens mange restriktioner kunne blive en hindring for større tilslutning til kursus. Denne anelse viste sig velbegrundet. Da svarene endelig indløb, viste det sig, at kun 8 foreninger og institutioner havde svaret ubetinget ja, 9 havde ønsket sagen udsat til bedre tider, men særlig rystende var det, at 8 medlemmer havde erklæret kursus for at være uden interesse. Sagen måtte altså foreløbig stilles i bero. Efter at den påny var drøftet på et repræsentantskabsmøde i juni 1918, kronedes endelig anstrengelserne med held, således at kursuset kunne holdes 1.–5. september 1919. Programmet var ret uforandret fra det foregående år, idet der kun var tilføjet: Katalogisering og registrering af museumsgenstande. Interessen havde nu vokset sig så stor, at 38 deltagere meldte sig, og mange af disse fulgte alle kursusrækkerne, så at de her ved fik 5–6 timer om dagen besatte. Viggo Brøndal og Gunnar Knudsen vejledede deltagerne i Stednavneudvalget; Jørgen Olrik og Chr. Axel Jensen i Museet, Hornemann og Holger Nielsen på Landsarkivet, Grüner-Nielsen og Ellekilde i Folkemindesamlingen; endelig underviste Erik Arup i kildekritik og Kr. Erslev i forkortelseslære. Det var landets bedste kræfter, der her var i ilden, og al vejledning ydedes uden vederlag.

Der skete endnu mellem 1910 og 1920 meget inden for Fællesforeningen, som kunne fortjene omtale, men her skal kun mindes om, at Hornemann på repræsentantskabsmødet 1918 ønskede mere organisation inden for Fællesforeningen og mere indhold i repræsentantskabsmøderne, hvorfor han foreslog op-

rettelsen af sektioner for museumsvesen, arkivvesen og tidsskriftsvesen. Tanken vandt udelt tilslutning, og der nedsattes tre tremandsudvalg, hvert bestående af en mand fra hovedstaden og to fra provinsen. Sektionerne kom til at spille en betydelig rolle for Fællesforeningens videre udvikling, idet de regelmæssigt på repræsentantskabsmøderne aflagde beretning om deres virksomhed, og ud af den ene, museumssektionen, skulle til sin tid vokse den museumsforening frem, der stadig står i Fællesforeningen som i et dansk commonwealth.

Med 1920, da Hans Olrik trak sig tilbage som formand, vil jeg ende denne skildring, der kun skal behandle Fællesforeningens første tid. Denne periode ligger næsten 40 år tilbage i tiden, vi er kun meget få tilbage, som kan mindes den, og for de fleste nuværende medlemmer må den fortone sig i en oldtids tåge. Borte er – på enkelte undtagelser nær – alle de mænd, som jeg har omtalt, efter den regel, at »tider skal komme, tider skal henrulle, slægt skal følge slægters gang«. Når jeg lukker øjenene, ser jeg atter for mig et sådant livligt bevæget årsmøde i sommersolens sidste stråler, hvor f.eks. general A. Tuxen holder sin vittige tale for »de gode Tilhørere«, som hilstes med jubel, undtagen af den, der havde en dårlig samvittighed som mindre god tilhører. Hvor er de alle henne? Borte med blæsten.

Men to lever, Fællesforeningen og »Fortid og Nutid«, skønt man ved deres opståen spåede dem så krank en skæbne. Og skønt foreningens medlemstal er mangedoblet fra de 32, som den begyndte med, og skønt den har droppet mange opgaver og taget endnu flere op, og skønt »Fortid og Nutid« er blevet så stateligt og fint, at det slet ikke er til at kende igen, er der dog også bevaret noget gammelt og væsentligt. De er stadig broer mellem videnskaben og den folkelige forskning og mellem by og land. Gid dette må vare ved i de næste 50 år.

